ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چۆچۈلىغا ئايلانغان تەنلەر

مۇھەممەت ئىمىن قۇربانى

قەشقەر شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى شىمالىي سېپىل ياقىسىغا جايلاشقان «تېرەكلىك» ① دېگەن جايدا بىر تۇرمە بار بولۇپ، بۇ جاي بۇرۇن بىرقانچە باي تەرىپىدىن ھاجىلار چۈشىدىغان «چۈشكۈنخانە» قىلىپ ياسالغان، كېيىن 1933 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ بۇ جاي ھەربىي - سىياسىي لاگېرغا ئايلىنىپ، سىياسىي مەھبۇسلارنى قامايدىغان تۇرمىگە ئايلاندى.

1937 - يىل 4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قەشقەردە يۈز بەرگەن ھەربىي ئۆزگىرىش قەشقەر خەلقىدىن نۇرغۇن كىشىنىڭ قاملىشىغا سەۋەپ بولدى، بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى زىيالىيلار قاتلىمىدىن ئىدى.

شۇ كۈنى (جۈمە كۈنى) قەشقەردە تۇرۇشلۇق شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - دېۋىزىيىسىنىڭ قوماندانى مەھمۇت مۇھىتنىڭ ئۇرۇمچى ھۆكۈمىتىدىن يۈز ئۆرۈپ يوشۇرۇن ھالدا چەتكە چىقىپ كېتىشى ئۈنىڭ «قۇيرۇقى» ھېسابلانغان زور بىر تۇركۈم كىشىلەرنى تەھلىكىدە قالدۇرغانىدى.

شېكى شىسەي ۋە ئۇنىڭ قوللىغۇچىلىرى ۋەقە يۈز بېرىشى بىلەنلا شەھەردىن، ئەتراپتىكى ناھىيە ۋە يېزىلاردىن نەچچە يۈز كىشىنى يەنى ئاق - قارىنى پەرق ئېتىدىغان كىشىلەرنى ئۇشتۇمتوت تۇتۇپ كەتتى، بۇلاردىن يۈزدىن ئارتۇق زىيالىيىنى تېرەكلىكتىكى بۇ تۇرمىگە قامىغانىدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنغانلار ئىچىدە «نوبېشى» مەكتەپنىڭ ماتېماتىكا ۋە تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى يۈسۈپ «زىيا» ئەپەندى ئىبراھىممۇ بار بولۇپ، 4 - ئاينىڭ باشلىرىدىلا كېچىسى ئۆيىگە تامدىن ئارتىلىپ چۈشكەن باسمىچىلاردىن خوجا يۈسۈپ، ھۆسەين پىچاقچى دېگەن جاللاتلار باشچىلىقىدىكى ساقچىلار تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغانىدى.

يۈسۈپ «زىيا» ئەپەندىمۇ 2 ئايلاپ تېرەكلىكتىكى تۇرمىنىڭ مەلۇم قاراڭغۇ كامېرىدا قولىغا بىلەيزۈك (بىلەك ئۈزۈك)، پۇتىدا ئېغىر كىشەن سېلىنغان ھالدا، «مۇنكىر - نەكىر» لەرنىڭ سوراقلىرىغا جاۋاب بەرمەكتە ئىدى.

يۈسۈپ ئەپەندى 1895 - يىلى ئەتراپىدا قەشقەر شەھەر ئىچى كالالا مەھەللىسىدە ئىبراھىم ئاخۇن ئاكا ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، بىر مەزگىللىك ئائىلە تەربىيىسىدىن كېيىن مەھەللە مەكتەپلىرىدە ساۋاتىنى چىقارغان، مەدرىسەردە ئوقۇپ بىلىم ئاشۇرغان.

دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى دۆلەتلەر ئارا تىنچلىق مەزگىللىرىدە ئاكىسى ھېكىم ھاجىغا قوشۇلۇپ ھەجگە جابدۇنغان. تۇركىيىگە بارغاندا ئىقتىسادى يېتىشمەي ئاكىسىدىن ئايرىلىپ قېلىپ ئىستامبۇلدا بىر مەزگىل تۇرغان، بۇ جەريانداا سۇ سېتىش، يايمىچىلىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشىدىكى ئىستىكى، ئوقۇپ بىلىملىك بولۇش بولسىمۇ، يېشىنىڭ چوڭىيىپ قالغانلىقى، ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق، مۇھىمى ئىگىسىزلىك ئۇنىڭ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشىغا ئىمكان بەرمىگەن. شۇنداق بولسىمۇ ھەركۈنى ئىستامبۇلنىڭ باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئوقۇش پائالىيەتلىرىنى سىرتتىن كۆزەتكەن، بولۇپمۇ تەنتەربىيە ئۇنىڭ قىزىقىپ ئۆگىنىدىغان دەرسلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ بۇنىڭ بىلەنلا

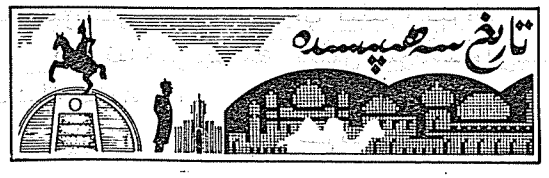

چەكلىنىپ قالماي، تىجارەت مەزگىلىدە تونۇشقان بىر سودا فىرمىسىنىڭ بوغالتىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ھېسابات ئۇسۇلىنى ئۆگىنىپ ئۆنى ئۆزىنىڭ تىجارەت ئىشلىرىغا تەدبىقلىغان.

يۇسۇپ ئەپەندى ئىستامبۇلدا يالغۇز تىجارەت ۋە ئۆگىنىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئۇ يەرنىڭ تەرەققىياتى، مەدەنىيىتى، مائارىپى، يۇنىلىشى قاتارلىقلارغا قىزىققان، بۇ يۇرتنىڭ ئەدەبىياتى ۋە تارىخىغا ئائىت كىتابلارنى ئوقۇپ بىلىم ئالغان. ياۋروپانىڭ بىر قىسمىغا جايلاشقان بۇ شەھەرنىڭ، يۇرتىغا قارىغاندا ئىلىم، مەدەنىيەت تەرەققىياتتا ئۇستۇن بولغانلىقى ئۇنى يېڭىلىققا تېخىمۇ ئىنتىلدۈرگەنىدى.

ئۇ ئۆز يۇرتى قەشقەرنىڭ ئىلىم - پەن، مەدەنىيەت ۋە تۇرمۇش سەۋىيە قاتارلىق جەھەتلەردە تولىمۇ ئارقىدا قالغانلىقىنى بايقاپ كۆڭلى بەكمۇ يېرىم بولاتتى، ئۆز خەلقىنى بىلىملىك قىلىش، يۇرتىدا مەدەنىيەت ئاقارتىش ئىشلىرىنى باشلاش ئىستەكلىرى كۈندىن كۈنگە ئېشىپ باراتتى.

ئۇ ئىستامبۇلدىكى ۋەتەنداشلىرىغا ۋەتەننىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەتتى، ئۇلار بىلەن مەرمەر دېڭىزى بويلىرىدىكى ساپ ھاۋالىق سەيلىگاھلاردا بىللە بولاتتى، پىكىرلىشەتتى. ئۇلاردىن بىرى قەشقەر ئاتۇشلۇق مۇھەممەدئىلى ئەپەندى بولۇپ، قەشقەر ئاتۇشلۇق مۇسابايوفلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئىستامبۇلنىڭ مەلۇم مەكتىپىدە ئوقۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ بىلەن دەم ئېلىش كۈنلىرى ياكى تەتىل ۋاقىتلىرىدا ئۇچرىشىپ تۇراتتى.

ئەينى چاغدىكى قەشقەردىكى دوستلىرىدىن ئىستامبۇلغا كەلگەن خەتلەر مەزمۇنىدىن يۇسۇپ ئەپەندى سۈيۇملۇك يۇرتى قەشقەردىكى جەمئىيەتنىڭ يەنىلا كونا قېلىپتا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، قىلچە يېڭىلىق بولمايۋاتقانلىقىنى بىلىپ قاتتىق ھەسرەت چەككەنىدى.

مانا بۇ ئەھۋاللار تەرەققىيات ۋە يۈكسىلىشكە ئاشنا بولغان يۇسۇپ ئەپەندىنىڭ يۇرىكىنى مۇجۇپ ئۇنى سىرتقا چىقىشقا مەجبۇر قىلاتتى، يار - دوستلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ كۆڭلىدىكى گەپلەرنى قىلىپ، دەردىنى تۆكۈپ ئۆزىنى يېنىكلىتەتتى. ئۇنىڭ بۇ يەردىكى ئەڭ دىلكەش دوستى مۇھەممەت ئېلى «تەۋپىق» ئىدى.

ئۇ «تەۋپىق» ئەپەندىنىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قىلغان دوستانە سۆزلىرىگە قارىتا پات - پات تۇرك شائىرى نامىق كامالنىڭ تۆۋەندىكى شېئىرىنى ئوقۇيتتى:

ئۆلەرسەم كۆرمەيىن مىللەتتە ئۈمىد ئەتمەكىم پەيزى،
يېزىلسۇن سەڭگى ② قەبرىمگە ۋەتەن مەھزون ③،
مەن مەھزون

* * *

1930 - يىلى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى، قەشقەر كوچىلىرىدا تۇركچە قاراقول كۆرپە تۇماق كىيگەن، گالاستۇك تاقىغان، يۈك تېرىكە كاستيۇم - بۇرۇلكا، دۇراپ پەلتۇ، خۇرۇم بەتىنكە كىيگەن بىر كىشى كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

بۇ خىل كىيىنىش ئەينى چاغدىكى يۇرت ئۇچۇن غەيرىي تەبىئىي بىر ئىش بولغاچقىمۇ كىشىلەر ئۇنى كۆرگەندە ئەجەپلىنىپ قارايتتى، بەزى يۇرت كۆرگەنلەر، ئاز تولا مەدەنىيەت ئۆزلەشتۈرگەن كىشىلەر ئاڭلىق قارىدى-دە، بۇ شەھىرىمىز ئۇچۇن يېڭىلىق، تۇرمۇشتىكى مەدەنىي ھاياتنىڭ باشلىنىشىدىن بىر ئەسەر دېيىشتى، بۇنىڭ ئەكسىچە مۇتەئەسسىپلىككە بېرىلگەن ياكى تەسەۋۋۇپنىڭ «جەندەچىلىك» زەھىرىگە سۇغۇرۇلغان بەزى كىشىلەر ئۇنى «غەيرىي دىندىكى ئادەم» دەپ ئاتىدى.

ئەينى چاغدىكى يۇرتتا قىياپەتكە قارىتا يامان كۆزقاراش كۈچلۈك ئىدى، ھەتتا كالتە چاپان كىيىش، ساقال قىرقىش، تۇسىنى ئادەتتىكىدىن غەيرىي ئۆزگەرتىش بىر ئۇچۇملار ئالدىدا جىنايەت ھېسابلىنىتتى ۋە «دىندىن چىققانلىق» دەپ قارىلاتتى. لېكىن بۇ «غەلىتە قىياپەتلىك ئادەم» قەشقەرلىك يۇسۇپ ئەپەندى ئىبراھى بولۇپ، تۇركىيىدىن قايتىپ كەلگەنىدى، گەرچە ئۇ قەشقەرنىڭ تۇرمۇش شارائىتى بىلەن بىرقەدەر تونۇشلۇق بولسىمۇ، يۇرتداشلىرىنى مەدەنىي تۇرمۇشقا كۆندۈرۈش ئۇچۇن بولسا كېرەك، ياۋروپا پوسونى بىلەن خەلق ئىچىگە كىرىپ كەلگەنىدى. گەرچە ئۇنىڭ ئۇستىدىن سۆز-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قىسسە، ئەسەر، شېئىر قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلەر ئامبىرى

چۆچەكلەر چىقىشقا باشلىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئاكىسى ئۆمەربايىنىڭ يېقىن ئادىمى بولغاچقا سۆز - چۆچەكلەر بېسىلىپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە قەشقەردىكى «جەدىتچىلەر» نىڭ تايانچىسى بولغان ئاخۇنبايوف ۋە ئابدۇرېھىم بايۇەچچىلەر ئۇنى ئۆز قوينىغا ئېلىپ يېڭىدىن تەرەققىي قىلدۇرغان زاۋۇتىغا خىزمەتكە ئالدى.

يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ قەشقەردىكى غەيرىي شارائىتقا سىغىپ كېتەلمىشىدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرى، ئۇنىڭ يۈرتقا زور ئېھتىياجلىق كىشى بولۇپ قالغانلىقىدا ئىدى. ئۇ قىسقىغىنە بىر مەزگىل ئىچىدە قەشقەر شەھىرىگە قانچىلىغان بوغالتىر تەييارلاپ بەرگەنىدى.

ئەينى ۋاقىتتا قەشقەردە سىستېمىلىق تەربىيە كۆرگەن بوغالتىرىيە خادىمى يوق دېيەرلىك ئىدى، بولغاندىمۇ تولىمۇ ئاز ئىدى.

شەھەردە گەرچە كاتتا بايلارنىڭ بىرقانچە سودا سارايلىرى شۇنىڭدەك چوڭ سودىگەرلەرنىڭ ئونلىغان سودا سارايلىرىدا ھېسابات ئىشلىرى پەقەت «مىرزا» دەپ ئاتالغان كىشىلەر تەرىپىدىن بىرگىنە ئۇزۇنچاق دەپتەرگە «باز ئالدى، باز بەردى» دەپ يېزىش ئۇسۇلى بىلەن يۈرگۈزىلەتتى. بۇ ئۇسۇل تولىمۇ پاسسىپ، تولىمۇ قالاق ئىدى. 20 - يىللاردىكى سودا، تەرەققىيات سىستېمىلىق ھېساباتنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلغانلىقتىن بەزى، بايلار سىرتقى ۋىلايەتلەردىن خادىم تەكلىپ قىلىشقا مەجبۇر بولۇشتى.

ئەنە شۇ كۇنلەردە يۈسۈپ ئەپەندى ئۆز ئۆيىدە بوغالتىرلىق كۇرسى ئېچىش بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇنىڭدا ئوقۇغان 15 كىشىدىن 12 كىشى قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە قانائەتلىنەرلىك ئوقۇپ چىقىپ باشقىلارنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

چۈنكى قەشقەردە مەۋجۇت «گىلاۋنوي بوغالتىر» دەپ ئاتالغان ئۇچ كىشى 30 دەك ئوقۇغۇچىنى ئوقۇتقان بولسىمۇ، جەمئىيەتكە كۆڭۈلدىكىدەك ھەسسە قوشالمىغانىدى.

بۇنىڭ ئەكسىچە يۈسۈپ ئەپەندى 2 -، 3 -، 4 - قېتىملىق ئاچقان كۇرسىدىمۇ 50 تەك بوغالتىرنى تەييارلاپ جەمئىيەتكە قوشتى. بۇلاردىن بىرقانچىسى ئۆز ئۆيىدە كۇرس ئېچىپ ھەۋەسكارلاردىن بىرقانچە ئون كىشىنى ئوقۇتقانىدى.

شۇنىمۇ دېيىشكە توغرا كېلىدۇكى، باشقىلار ئوقۇغۇچىلىرىدىن ئايدا نەچچە تىللا ھەق ئېلىپ ئوقۇتقان بولسا، يۈسۈپ ئەپەندى ئۇنداق قىلمىدى. ئۇنىڭ ئالغان ئېش ھەققى ئۇلارنىڭ 25% - 30% نگىلا توغرا كېلەتتى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ بوغالتىر تەربىيىلەش خىزمىتى قەشقەر تارىخىدا زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. بولۇپمۇ ئۇنىڭ نەۋرە شاگىرتلىرى رىشات ئېلى كېيىنكى يىللاردا قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن مۇكەممەل ئوقۇغۇچىنى بوغالتىر قىلىپ يېتىشتۇردى. ئۇلار جەمئىيەتنىڭ نۇرغۇن ساھەلىرىدە ئىشلەپ ئىنتىزاملىق مالىيە - ھېساباتنى بەرپا قىلىپ بەرگەنىدى. مانا بۇ شەرەپمۇ باش ئۇستاز يۈسۈپ ئەپەندىگە مەنسۇپ بولسا كېرەك.

1930 - يىللاردىكى قۇمۇل ئىنقىلابى جەنۇبقا جۇملىدىن قەشقەرگە خېلىلا يېڭىلىقلارنى ئېلىپ كەلدى. بۇنىڭدىن بىرى قەشقەردە يېڭىچە مائارىپنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئىدى.

شەھەر زىيالىيلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ۋالىي يۈنۇس بەگ سەئىدىنىڭ قوللىشى بىلەن دەسلەپكى قەدەمدە يېڭى مەكتەپ قۇرۇلدى. بۇ مەكتەپ شەھەرنىڭ غەربىي شىمال ياقىسىدىكى «نوبېشى» مەكتىپى ئىدى.

يېڭى مائارىپقا مەسئۇل قىلىنغان ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم ئۇيغۇر، تاتارلاردىن بولۇپ بىرقانچە ئۇستازنى بۇ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا بېكىتتى. جۇملىدىن يۈسۈپ ئەپەندى ئىبراھىمىمۇ ئىلمىي مۇدىرلىققا تەينىلىنىپ ماتېماتىكا ۋە تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى بولغانىدى.

ئۇ، تاكى 1937 - يىل 4 - ئايغا قەدەر ئۆز خىزمىتىنى تولىمۇ بىجانىدىللىق بىلەن ئىشلىدى. ئۇ يۇرتتىكى زامانىۋى ئوقۇشقا قارشى چىققۇچىلارنىڭ تۇرلۇك مەزھەپچىلىك، بۆلگۈنچىلىك ۋە قاتتىق تەھدىتلىرىگە باش ئەگمىدى. سىرتقى دېگىنال تېرىكىدىن تېكىلگەن كالتە شىم - كەمزۇل، ئىسپانچە

شەپكە، سەندەل كەشلەر بىلەن كىيىنگەن نەچچە يۈزلىگەن ياش ئۆسمۈر ئوقۇغۇچىنى مەكتەپنىڭ كەڭ سەھنىسىدە گىمناستىكا، ئىنتىزام مەشىقلىرى بىلەن بېزىگەندە ئەتراپنى تاماشىبىنلار قاپلايتتى، ئۇلارنىڭ پائالىيىتىگە جۇشقۇنلۇق بىلەن كۆز تىكەتتى ۋە ئوقۇغان غەزەللىرىگە قۇلاق سالاتتى.

ئەۋۋەلدە غۇنچە ئىدۇق ئەمدى ئېچىلدۇق،
ئەسىرى مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش باشلىدۇق.
نەچچە يىللار زالىم قولىدا خار بولدۇق،
ئىلىم - ئىرپان يولى ئۈچۈن زار بولدۇق.
ياشىسۇن! مەكتەپ، ياشىسۇن مەكتەپ،
ئىلىم - ئىرپان يوللىرى بىز ئۈچۈن شەرەپ.

قاتارلىق غەزەللەر ئوقۇلغاندا كۆزلەردىن ئىختىيارسىز ياش قۇيۇلاتتى.

يۈسۈپ ئەپەندى ئۆزىنىڭ ئوتتۇراياش مەزگىللىكىگە قارىماي ئوقۇغۇچىلىرىنى ماھارەت بىلەن تەربىيىلىدى. ھەتتا ھەر يىلى ياز كۈنلىرىدىكى تەتىل ۋاقتىدا بىر قانچىلىغان ئوقۇغۇچىنى باشلاپ يازلىق ساياھەتنى باشلىۋېتەتتى. ئۇزۇن مۇساپىلەرنى پىيادە بېسىپ دالىلار كېزىپ، ئارىلىقلاردىكى مەكتەپلەرنى زىيارەت قىلدۇراتتى. ئۇ يەردىكى ئوقۇغۇچىلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈپ تەجرىبە ئالماشتۇراتتى.

يۈسۈپ ئەپەندى ئاخىرقى يەتتە يىللىق ھاياتىنى مەكتەپ ئۈچۈن، ئوقۇتۇش ئۈچۈن مىللىي مائارىپنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن سەرپ قىلىپ «زىيا» (يورۇق) تەخەللۇسىغا ئىگە بولدى.

دېمەك، 30 - يىللارنىڭ ئالدى ۋە كەينىدە قەشقەردىكى جاھالەتلىك كەيپىيات خۇددى قاپقاراڭغۇدا قالغان يولۇچىلار چىراغقا تەشنا بولغاندەك ئىلىم - پەن خادىملىرىغا شۇنچە تەشنا ئىدى. ئۇلارنىڭ بىلىم نۇرىدا ئاشۇ قاراڭغۇ جاھالەتنىڭ يورۇتۇشىنى تىلەيتتى. ئەنە شۇ پەيتلەردە قەشقەردە ئەنە شۇنداق بىرنۇر ۋىللىدە ياندى. بۇ نۇرنىڭ ئارىسىدا يۈسۈپ ئىبراھىمىمۇ بار ئىدى.

1937 - يىلى 4 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى يۈسۈپ ئەپەندى ياتقان تېرەكلىكتىكى تۈرمە كامىرىنىڭ ئىشىكى قاتتىق ئېچىلدى. ئىشىكتىن قانداقتۇر قارا كىيىم بىلەن نىقابلانغان قارا كۆلەڭگۈلەر ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەلدى-دە، يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئاغزىنى تاڭدى ۋە بېشىغا تاغار كىيدۈردى.

ئۇ قاراڭغۇلۇقتا بىرقانچە تار ۋە ئەگرى يوللار بىلەن ئايلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىنى سوراقچى ئالدىدا كۆردى.

زىغىررەڭ چىپەرقۇتتىن تۆت يانچۇقلۇق كىيىم كىيگەن بۇ سوراقچى جاۋابكارنى بىر تۈرلۈك مۇلايىم چىراي بىلەن كۈتۈۋالدى ۋە ئۇدۇلدىكى بىر ئۈستەلگە تەكلىپ بىلەن ئولتۇرغۇزدى. ئۈستەلنىڭ ئالدىدىكى يۇمىلاق شىرەگە بىر تەخسىدە چاقماق قەنت، بىر قۇتا «سىۋىرنايا پالمىرا» ماركىلىق سوۋېت تاماكىسى بىلەن گۈڭگۈرت قويۇلغانىدى.

سوراقچى بىر ئىستاكان چاي قۇيۇپ، ئىككى تال چاقماق قەنت سالدى - دە، يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا قويدى.

ئەپەندى ئالدىدىكى تۈلكىدەك ھىجىيىپ تۇرغان ئادەمگە كۆز تاشلىغىنىدا، ئۇنىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ جان ئالىدىغان «ئەزرائىل» ئىكەنلىكىنى پەملىگەنىدى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىگەن چىرايى بىلەن ئەپەندىنى چايغا تەكلىپ قىلىشىدىمۇ بىر تۈرلۈك ئالدامچىلىقنىڭ تۈسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئەپەندى ئۈنچىقمىدى، بەلكى ئۇنىڭ چاي - تاماكىسىغا نەزەر كۆزىنىمۇ سالمىدى. سوئال نەزەرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇردى. ئارىدىكى جىمجىتلىقنى سوراقچىنىڭ باشلىغان سۆزى بۇزدى.

— سىز ئۇيغۇرلار ئىچىدىن چىققان زىيالىي ۋە چەتتە ئوقۇغان ئادەم! سىزنى ياتاقخانىمىزدا بىرقانچە كۈن توختىتىپ قويۇشىمىزدا مەلۇم سەۋەبلەر بار. بىز سىزنى سەمىمىي كىشى دەپ بىلىمىز! ئەگەر سىزدە ئۈمىد كۈتكەن ئەنە شۇ سەمىمىيەت راستىنلا بولىدىغان بولسا سورىغانلىرىمىزغا توغرىلىق بىلەن جاۋاب بېرىڭ؟!

— بىز مۇسۇلمانلار راست گەپ قىلىشنى ئۈستىمىزگە ئالغان، راست ئىشقا راستلىق بىلەن جاۋاب بېرىشىم مۇمكىن!

— ياخشى! ئۇنداق بولسا سىز تۈركىيىگە

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر، ۋە قوللانمىلار ئامبىرى
شىنجاڭ تەزكىرىچىلىكى

بارغاندا قانداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللاندىڭىز؟ كىملەر بىلەن كۆرۈشتىڭىز؟ قايتقاندا نېمە ئىشلارغا بۇيرۇلدىڭىز؟ مانا مۇشۇلارنى ئېيتىپ بېرىشكە بولامدۇ؟

— مەن ئىستامبۇلدا تۇرمۇش ئۈچۈن چېلىشتىم. چۈنكى تۇرمۇش هاياتىمنىڭ كېپىلى ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەمگەك ۋە تىجارەت قىلىشقا توغرا كەلدى. بوش ۋاقتىمدىن پايدىلىنىپ ئۆزۈمگە لازىملىق بىلىملىنى ئۆگەندىم، قايتقاندا ئۆگەنگەنلىرىمنى خەلقىم ئۈچۈن سوۋغات قىلدىم. مانا بۇلار مېنىڭ بېرىش، تۇرۇش، قايتىشتىكى تەپسىلاتلىرىم.

سوراقچى يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ جاۋابىغا قانائەتلەنمىدى بولغاي، مۇغەمبەرلەرچە كۈلۈپ قويدى:

— سىز بالىلارچە سۆزلەپ مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتىسىز؟ مەن سىزدىن بۇنداق سۆزلەرنى سوراۋاتقىنىم يوق.

— سىز مەندىن راست سۆزلەشنى تەلەپ قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئۆز ئەينى بويىچە جاۋاب بەردىم.

— ئۇنداق بولسا، سىزنى نېمە ئۈچۈن پانتۇركىست دەيدۇ؟!

— بۇ ئاتالغۇ دۇنياۋى ئاتالغۇ، تۇركىيىدە بولسا بىرتەشكىلات، ئۇ تەشكىلات بىلەن ئالاقىدار بولغان كىشى بۇ ئىسىم بىلەن ئاتىلىدۇ. مەن ئۇ تەشكىلات بىلەن ئالاقىسىز بولغىنىم ئۈچۈن بۇ نام بىلەن ئاتىلىشقا هەقلىق ئەمەسمەن.

— ئۇنداق بولسا، سىز قەشقەردىكى ئوقۇغۇچىلىرىڭىزنى نېمە ئۈچۈن شۇ مەكتەپتە تەربىيىلىدىڭىز؟! ئۇلارغا تۇركچە نام قويغانلىقىڭىز سىزنىڭ پان تۇركىستلىكىڭىزنىڭ ئىسپاتى بولالمامدۇ؟

— ئوقۇغۇچىلارغا مەكتەپتىن نام بېرىش ئومۇمىي قائىدە، سىزمۇ بىلىسىز كېرەك، ئۆتمۈشتە يۇرتتا ئېچىلغان خەنزۇچە مەكتەپلەردىمۇ ئۇيغۇر بالىلىرىغا خەنزۇچە نام بېرىلگەن ئەمەسمىدى؟!

— ئۇنداق بولسا ئوقۇغۇچىلارغا نېمە ئۈچۈن «تۈرك بىز! ئانا يۇرتىمىزنىڭ كۆكسى بىز!...» دېگەن غەزەللەرنى ئۆگەتتىڭىز؟ مانا بۇلار پانتۇركىزىمنى ياشلارغا سىڭدۈرۈشنىڭ نامايەندىلىرى ئەمەسمۇ؟

— سوراقچى ئەپەندىم! بىزمۇ ئاشۇلارغا ئوخشاش بىر تۈركىي خەلق بولغىنىمىز ئۈچۈن شۇنام بىلەن، شۇنىڭدەك ئانا ۋەتىنىمىز بىلەن پەخىرلىنىشكە هەقلىقمىز، بۇنىڭدىن تاندۇرۇشقا مۇمكىن ئەمەس!

سوراقچى ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى ۋە «ئېپلاس!» دەپ ۋارقىرىغىنىچە سۆزلەپ كەتتى.

— ئەبلەخ! ساڭا مەن ئىلمىي مۇئامىلە قىلسام نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسەن؟ سەن هازىر قايسى تۈپراقتا ياشاۋاتىسەن؟! سەن چوقۇم ئەنگلىيە جاهانگىرلىكىنىڭ تۈركىيە ئارقىلىق ئارمىزغا تاشلىغان ئاگېنتى! سەن شۇ هەقتە مەسىلە تاپشۇرۇشۇڭ لازىم! سەن قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن ئۇلارغا نېمە ئىشلارنى قىلىپ بەردىڭ! خوجايىنلىرىڭ نېمىلەرنى تاپشۇرغانىدى؟

— مەن ۋەتىنىمزگە قايتىپ كەلدىم. چۈنكى مەن ئۇشبۇ ۋەتەننىڭ ئوغلى! لېكىن مەن يۇرتۇمغا كېلىپ خەلقىمگە بىلىم ئۆگەتتىم ۋە ئۇلارنىڭ ئاقارتىش يولىدا ئىشلىدىم، مېن كەسكىن هالدا شۇنى ئېيتىمەنكى، ۋەتەن ساتقۇچىلۇق ۋىجدانسىز ئادەمنىڭ ئىشى، مەن بۇنداق ۋىجدانسىزلىقنى نومۇس دەپ بىلىمەن.

— ئۇنداق بولسا جاهانگىرلارنىڭ مالىيى بولغان خائىن مەهمۇت بىلەن بولغان ئالاقەڭنى ئېيتىپ بەر!

— بىز ئۇنى شىنجاڭدا زۇلۇم - زورلۇققا، ئېزىلىشكە قارشى قوزغىلىپ چىققان ئىنقىلابچىلارنىڭ بىرى دەپ تونۇپ كەلگەن. ئۇ هازىرقى هۆكۈمەتنىڭ قوراللىق قوشۇن قوماندانى سۈپىتى بىلەن قەشقەردە تۇرغان، شۇڭا بىز ئۇنى هۆرمەتلىدۇق. ئۇ، مائارىپ ئۈچۈن كۈچ چىقارغاندى، بىزلەرمۇ ئۇنىڭغا ماسلاشتۇق، بۇگۈن ئۇ چەتكە قاچقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلىۋاتىمىز، ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئالاقىمىز ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت.

يۈسۈپ ئەپەندى ھۇشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچقاندا، ئۇنىڭ كامېردىكى ئۆيدە ياتقانلىقىنى سەزدى. ئۇنىڭ ئاغزى بۇرنىدىن ئاققان قان كىيىملىرىنى بويىغان، بەدەنلىرى تاياقنىڭ زەربىسىدىن كۆكەرگەن، يۈز - كۆزلىرى ئىششىغانىدى.

سوراق بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمىدى، بەلكى 50 نەچچە كۈندە 4 قېتىم سوراققا تارتىلدى، ھەر قېتىملىق سوراقتا سورايدىغىنى: «پانتۈركىستلىق»، «شىنجاڭدا تۈركىستان ھۆكۈمىتى قۇرۇش»، «مەھمۇت سىجاڭغا باغلىنىش، ئەنگلىيە، ياپونىيە جاسۇسلىقى، مەھمۇت قاچقاندا قانداق تاپشۇرۇقلارنى بەرگەنلىكى، ئۇنىڭ نېمە ئىشلارنى بېجىرىشكە مەسئۇل بولغانلىقى» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ئىدى، لېكىن ئەكس جاۋاب چىققاندا كۆك تاياق، يىلان قامچىلار بىلەن قاتتىق ئۇرۇلاتتى، چىراغ پېيىغا چىقىرىپ قويۇپ سائەتلەپ ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇلاتتى، جىنسىي ئەزاسىغا ئاتنىڭ قىلىنى كىرگۈزەتتى، تۆمۈرنى قىزىتىپ بەدىنىگە ياقاتتى، تىرنىقى ئاستىغا مىقلار قېقىلاتتى...

مانا بۇ خىل دەھشەتلىك قىيناشلار ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئازابلايتتى، پەقەت ھۇشىدىن كەتكەندىن كېيىنلا كامېرغا ئاپىرىپ تاشلاپ قويۇشاتتى.

دېمەك، يۈسۈپ ئەپەندى ئۆزىنىڭ «جىنايىتىنى» تونۇۋالدى، ئۇنىڭ تۈركىيىگە بارغانلىقى، ئۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرغانلىقى، بولۇپمۇ ئۇ يەردىكى مەدەنىيەتنىڭ تەسىرىدە ئالغان بىلىمى، بۇنىڭ بىلەن ئارقىدا قالغان خەلقىنى بىلىم ۋە يېڭىلىققا ئۈندىگەنلىكى بۇ مەدەنىيەت دۈشمەنلىرىگە ھەقىقەتەن ياقمىغان ئىش ئىدى.

1937 - يىل 5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى يەنى يەكشەنبە كىرەر كېچىسى يېرىم كېچە بولغان بولسىمۇ، يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئۇيقۇسى قاچقانىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۆتكەن كېچىدىكى سوراقچىنىڭ يەتكۈزگەن ئازابلىرى ئازابلىماقتا. بەدەننىڭ ئاغرىقى ھەرەج قىلماقتا، بولۇپمۇ سەبدىشى ۋە دوستى مۇھەممەت ئېلى ئەپەندى «تەۋپىق» نىڭ ئېچىنىشلىق تەقدىرى ئۇنى قىينىماقتا ئىدى، ئۇنىڭ كېچىدىكى سوراققا تارتىلىش جەريانىدا، ياندىكى ئۆيدە چىقىرىغان ئاۋاز، تارسىلداپ تېگىۋاتقان تاياقنىڭ ئاۋازى، دەھشەتلىك سوراقلارنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغاندا يۈسۈپ ئەپەندىمۇ چىداپ تۇرالمىغانىدى.

ئەتىگەن سائەت 2 بولغانىدى، جەنۇبىي تامدىن ئۇشتۇمتۇت ئوقنىڭ ئاۋازى ياڭراپ كەتتى، ئاز ئۆتمەيلا بۇ ئاۋاز كۆپىيىپ رەسمىي ئېتىشۋازلىققا ئايلانغانىدى. يۈسۈپ ئەپەندى ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن بۇ ئەھۋالدىن گاڭگىراپ قالدى، ئورنىدىن تۇردى-دە، كامىر ئىشىكىنىڭ يوچۇقىدىن ماراشقا باشلىدى، بىردەمدىلا تۈرمىنىڭ ئىچى پاتپاراقچىلىققا ئايلاندى ۋە ئوپۇر - توپۇر مېڭىشلار كۆپەيدى، قايسىدۇر بىرى بۇ ئىشىك تەرەپكە كەلگەندە ئىشىكنىڭ دوقمۇشىدا تۇرغان چاسۋاي ئۇنىڭغا سالام بەردى:

— ھازىر يەكەندىكى باسمىچىلار باستۇرۇپ كېلىپ، جەنۇبتىكى ساڭنىڭ ئالدىدىكى دەرۋازا بىلەن شەرقتىكى «تۆشۈك» دەرۋازىنى ئىگىلىۋالدى، ھازىر ئۇلار ئالغا سىلجىپ دوتەي يامۇلىنى ئورىۋالدى، ئۇلار شىمال تەرەپكىمۇ سىلجىشى مۇمكىن، بۇ تۈرمە ئىنتايىن مۇھىم لاگىر، ئۇ يەرنى چوقۇم قوغداش لازىم، شۇڭلاشقا بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئېغىر، مەۋلان خوجايىن: «بۇ تۈرمىنى ساقلاشتا ئۇيغۇر ساقچىلىرىغا ئىشىنىشكە بولمايدۇ، قىرغىزلار ساقلىشى لازىم» دېدى. يەنە: «ئادەم يېتىشمىسە ئىسھاقبېكنىڭ قىرغىز قوشۇنلىرىدىن يانا بىر تۈركۈم ئەسكەر يۆتكەپ كەلمەكچى، سەنمۇ ئۆز ئورنۇڭنى مۇستەھكەم ساقلاپ، بۇگۈن كېچە ناھايىتى ھۇشيار تۇرۇشۇڭ كېرەك!»

يۈسۈپ ئەپەندى ئۇنىڭ قىرغىز ئەسكەر چاسۋايلىرىنىڭ قىرغىز بەنجاڭى ئىكەنلىكىنى بايقىدى-دە، ئەھۋالنى چۈشەندى.

مەھبۇسلارنىڭ بەختىگە يەكەندىكى 6 - دىۋىزىيىنىڭ ئىسيانچى قوشۇنلىرى (ئۇلار كەلگەندە ئاق دوپپا كىيگەنلىكى ئۈچۈن «ئاق دوپپىلىقلار»، بېلەكلىرىگە «خۇدانىڭ يولىدا» مەنىسىدىكى ئەرەبچە خەت يېزىلغان لاتا بېكىتىۋالغانلىقى ئۈچۈن «فى سەبىلۇللا» چىلار دەپ ئاتىلاتتى) 5 - ئاينىڭ30 - كۈنى سەھەردە قەشقەرگە يېتىپ كەلدى، ئۇلار

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئىسىم ۋە قوللىنىلىش ئالىمىرى
هىشتاك تەرجىمە مەخسۇس

خوتەندىكى ماخۇسەن بىلەن بىرلەشكەندى. بۇلاردىن بىر بېرىگادا تۆگكان ئەسكەر، ئىككى پولك ئۇيغۇر ئەسكەر قەشقەر يېڭى شەھەرنى، بىر بېرىگادا تۆگكان ئەسكەر بىلەن ئىككى پولك ئۇيغۇر ئەسكەر قەشقەر شەھىرىنى قورشۇالدى.

دېمەك، خوتەندىكى 36 - دىۋىزىيە بىلەن ئۇيغۇر 6 - دىۋىزىيە قوشۇنلىرىدىن تەركىب تاپقان بۇ قوراللىق قوشۇن ئوخشاش بىر ۋاقىتتا باستۇرۇپ كەلگەنىدى.

قەشقەر شەھىرىنى قوغدىغۇچى ھۆكۈمەت قوشۇنلىرىنىڭ بېپەرۋالىقى قارشى تەرەپنىڭ شەھەر ئىچىنى ئىگىلىۋېلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى، شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى ساڭنىڭ ئالدىدىكى دەرۋازا ئوستىدىكى قاراۋۇلنىڭ ئوخلاپ قېلىشى بىلەن جەنۇب ۋە شەرقتىكى 2 دەرۋازا ئىسيانچىلارنىڭ قولىغا ئاسانلا ئۆتۈپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن چاسا (تۆت كوچا) گۈزىرىدىكى ئاخۇنبايوفلار ئۆيىگە جايلاشقان، 34 - پولكتىن ئىبارەت بىر ئۇيغۇر پولكنى باستۇرۇپ كەلگەن تۆگكانلار قورشۇالغاچقا، ئۇلار تەسلىم بولۇپ كەتتى، ئارقىدىنلا ئۇيغۇر 32 - پولكىنىڭ بىر قىسىم ئەسكەرلىرى ئالغا سلجىپ، دوتەي يامۇلىنى قورشۇالدى، دوتەي يامۇلى دەپ ئاتالغان ۋالىي مەھكىمە ئىچىدە ئامانلىقنى ساقلاشقا مەسئۇل خەنزۇ ئەسكەرلەر قەشقەر ۋالىيسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۇلارغا قارشى ھەرىكەتلەندى، پۈتۈن سېپىل بويلاپ ئېتىشىش باشلاندى، ئوت يۇمىلاق شەھەرگىمۇ تۇتاشتى، دەھشەتلىك ئېلىشىش بىلەن، ئالەمنى ئوق ئاۋازى قاپلىدى.

يۇسۇپ ئەپەندى مەھمۇت سجاڭنىڭ ھۆكۈمەتكە قارشى ئىسيانچى قوشۇنلىرىنىڭ يەكەندىن باستۇرۇپ كەلگەنلىكىنى بىلدى ۋە ئۇلارنىڭ كېلىشى تۇرمىلەردىكى مەھبۇسلار ئۈچۈن نىجاتلىق دەپ قارىدى. چۈنكى ئۇيغۇر ئاتلىق ئەسكىرى 6 - دىۋىزىيە ئەسكەرلىرى 3 يىللىق ھەربىي تەلىم - تەربىيە كۆرگەن بولغاچقا، ئۇلاردا قابىلىيەت ۋە كۈچ - قۇۋۋەت ئوستۇن ئىدى.

يۇسۇپ ئەپەندى كېچىنى ئويغاق ئۆتكۈزدى. تاڭ ئېتىشقا يېقىن ئوق ئاۋازى شەرقتىن، شىمالدىن، غەربتىن كېلىشكە باشلىدى. ئىسيانچى قوشۇن تېرەكلىكتىكى بۇ تۇرمىنى 3 تەرەپلەپ قورشۇالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن تۇرمە ئىچىدە قالايمىقانلاشتى - دە، خەنزۇ، قىرغىز قوراللىق قىسىملىرى، شىمالدىكى تۇمەن دەريا بويىنى دالا قىلىپ تۇرۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن تۇرمىنى قوغدىماقتا ئىدى.

دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئېگىزلىكتىكى تۇرمە قوغدىغۇچىلارنى باش كۆتۈرگۈزمەسە قوغدىغۇچىلارمۇ جەنۇبتىكى سېپىلنىڭ ئوستىدە تۇرۇپ قارشى تەرەپنىڭ ئالغا سلجىشىنى توساتتى. ئوقلار ژىزىلداپ تۇرمە ئاسمىنى ئوستىدە ئۇچۇپ يۇرەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ ھۇررا سى، خەنزۇلارنىڭ سا... سى، قىرغىزلارنىڭ قاقۇي سۇرەنلىرى ئالەمنى بىر ئالغاندى. مەھبۇسلار كامىرلارنىڭ ئىچىدە ئامالسىز ئولتۇرۇشاتتى. ئىشىك ئالدىدىكى قوراللىقلارنىڭ «كىمكى مىدىرلايدىكەن ئاتىمىز!» دېگەن ھەيۋىسى ئۇلارنى بېسىپ تۇراتتى. ئونىنجىسىزم ئۇلارنىڭ پۇت - قوللىرىدىكى كىشەنلەر ئۇلارنى ئامالسىز قىلىپ قويغانىدى.

5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى يەكشەنبە سەھەردىن چاڭ ۋاقتىغچە بولغان ئارىلىقتا، ئىككى تەرەپنىڭ سوقۇشى قاتتىق داۋام قىلدى، ھەر 2 تەرەپ جاڭ تىكىپ ئېلىشتى، لېكىن سېپىلنىڭ شەرقىدىكى جاڭ قورغان پوتىيىدىن كۆچلۈك ھۇجۇم قوزغىغان ئىسيانچىلار قوشۇنىنىڭ قاتتىق ئوققا تۇتۇشى بىلەن ياراغ دەرۋازا ئوستىدىكى ھۆكۈمەت قوشۇنلىرى غەربكە چېكىنىدى. بۇنىڭدىن پايدىلانغان دەريا بويى جايلاشقان «ئاق دوپپىلىقلار» ھۇجۇم بىلەن دەل لېۋىنى تارتىۋالغانىدى.

تۇرمە ئېترابى خەۋپ ئىچىدە قالغانلىقتىن ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىۋاتقان ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئابدۇقادىر ھاجى بىر بۆلۈك قوراللىق كىشىلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە بۇ جايدىن چېكىنىپ يارباغ دەرۋازا سېپىلى ئارقىلىق يۇمىلاق شەھەر قورغىنىغا چېكىنىدى.

ئىسيانچىلار قوشۇنىنىڭ تۇرمە ئېترابىغا سلجىپ كېلىشى، مەھبۇسلارغا ئەمدى قۇتۇلۇش

يۇلتۇزنى چاقناتقان بولسىمۇ، لېكىن تېخىمۇ دەھشەتلىك قارا بۇلۇتلار ئۇلارنىڭ ئۈستىدە ئەگمەكتە ئىدى.

بۇ قارا بۇلۇتلار كامىرلار ئۈستىگە يېيىلدى. ئىشكلەر جالاقلاپ ئېچىلىشقا باشلىدى.

مەھبۇسلار ئۆزلىرىنى بۇ قارا بالالار ھەيدەپ چىقىشقا باشلىغاندا پۈتلىرىدىكى ئېغىر ئىشكەللەرنى سۆرەپ ماغدۇرسىزلانغان ئاياغلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ كامىر ئالدىدىكى سەينا قاراپ ماڭماقتا ئىدى. لېكىن ۋەھشىي قارانچۇقلار ئۇلارنى تېز مېڭىشقا بۇيرۇيتتى. ماڭالمىغانلىرىنىڭ گەجگىلىرىگە مىلتىقىنىڭ قوزۇقى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىۋېتەتتى. قوپالمىغانلارنى مىلتىقىنىڭ سۇنگۇ (نەيزە) سى بىلەن سانجىپ سۆرەيتتى...

تۇرمە ئىچىنى قىيا - چىيا ئاۋاز قاپلاپ كەتتى. بۇنىڭدىن بىچارە مەھبۇسلار ئىشنىڭ قانداقلىقىنى ئەمدى چۈشەندى-دە، بىر - بىرى بىلەن ۋىدالىشىشقا باشلىدى.

مەھبۇسلار سەينا ئالدىدىكى ئورەكنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئاياغلاردىكى كىشەنلەرنىڭ جالدىرلاشلىرى بېسىقتى، ئازگالغا كۆزلىرى چۈشتى. بەدەنلىرى جۇغۇلدىدى، ۋۇجۇدى شۇركەندى. چۈنكى ئۇ يەردە دەھشەتلىك ئۆلۈم ئۇلارنى كۈتۈپ تۇراتتى.

يۇسۇپ ئەپەندى ئەتراپىغا قاراپ، ئۇدۇلدا تۇرغان دوستى، مۇھەممەت ئېلى ئەپەندىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ھەسرەتلىك تىكىلدى. بۇ تىكىلىش ئۇنىڭ بىلەن ئاداقتى ۋىدالىشىش بولغانىدى.

مەھبۇسلارنىڭ ئۇدۇلىدا ساقچى ئەمەلدارلىرىدىن ئابدۇقادىر ھاجى، ئوبۇلقاسىم، غوجايۇسۇپ (ئۆزبېك)، تۇرسۇن مەخسۇم، مەۋلانوف (قىرغىز)... لار قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن رەھىم - شەپقەت ئەمەس بەلكى ياۋۇزلۇق چىقىپ تۇراتتى.

مەھبۇسلار ئازگال ئالدىغا نەچچە سەپ بولۇپ تىزىلغاندا ساقچى ئەمەلدارلىرىدىن دوغلاققىنە كەلگەن بىرى مەھبۇسلارغا قاراپ ئىككى قەدەم ئالدىغا چىقتى. ئۇنىڭ قولىدا تاپانچا، يېنىدا سوۋېت قىلىچى بولۇپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنايتتى.

— خەلق دۈشمەنلىرى! بىلىڭلارکى بىز سەنلەردەك دۈشمەنلەرنى ھەرگىزمۇ دۈشمەن قولىغا تاشلاپ بەرمەيمىز. بۈگۈن دۈشمەنلەر باستۇرۇپ كەلدى. ئۇلار سەنلەرنىڭ تىرىكىڭلارغا ئەمەس ھەتتا ئۆلۈكۈڭلارغمۇ ئىگە بولالمايدۇ، پەقەت كۆيگەن كۈلۈڭلارغىلا ئىگە بولىدۇ خالاس!...

مەھبۇسلارنىڭ كەينىدە ساقچىلار مىلتىقلىرىنى تەڭلەپ ئۇلارنى ئوراپ تۇرۇشاتتى. مەھبۇسلار يەنە بىر قېتىم ھەسرەتلىك كۆزلىرى بىلەن قاراپ بىر - بىرى بىلەن ۋىدالاشتى.

گەرچە ئەھۋال شۇقەدەر جىددىي بولسىمۇ، مەھبۇسلارنىڭ ئارىسىدىن دوغلاققىنە، ئوتتۇرا ياشلىق بىر يىگىت بىلەن ئېگىز ۋە ئورۇققىنە كەلگەن بىر كىشى سەپنى يېرىپ ئالدىغا چىقتى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدا قورقۇش دېگەندىن ئەسەر يوق ئىدى. بەلكى كۆز چاناقلىرىدا ئوت لاۋۇلدايتتى. بۇلار يۇسۇپ ئەپەندى بىلەن مۇھەممەدئېلى ئەپەندى ئىدى.

— ئىپلاسلار! سەنلەر بىزنى قىرىپ تاشلىماقچىمۇ؟

— سىلەر يۇرتنى قانغا بويىماقچى، بىزنى يۇقاتماقچى، لېكىن بۇ يوقىتىش بىلەن ئىش تۈگىمەيدۇ، ئەۋلات ھامان بىر كۈنى سەنلەردىن ھېساب ئالىدۇ!

ئۇلارنىڭ سۆزى تېخى تۈگىمەيلا ۋاڭ-لداپ چىققان 2 تال ئوق بۇ ئىككەيلەنىڭ كۆكسىگە تەگكەنىدى. ئارقىدىنلا پىلىمۇتنىڭ ياۋۇز ئاۋازى يامىرىدى، مەھبۇسلار ئالدىرىدىكى ئازگالغا بىر - بىرلەپ يىقىلدى.

ئىسيانچىلار تۇرمە ئىچىگە باستۇرۇپ كىرگەندە ئازگالنىڭ ئىچى ئوتقا تولغانىدى. ئوت ئەلەنگۈ ئۇرۇپ كۆيۈۋاتاتتى. ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيۈۋاتقان ئىنسانلارنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازلىرى ئاندا - ساندا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئېتىپ تاشلانغانلارنىڭ ئۈستىگە چېچىلغان بېنزىننىڭ ئوقتىن چىققان يالقۇنىنىڭ كىيىملەرگە تۇتۇشىشى نەتىجىسىدە شارازە تارتىپ كۆيۈشى، ئىسيانچىلارنى ئەپسۇسلاندۇردى. ۋاقىتنىڭ كېچىكىشى بىلەن ئىشنىڭ قولدىن كەتكەنلىكى ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇراتتى. ئۇلار ئوتنى تېز

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئىسمە، شۇ قوبۇلنامىلار ئامبىرى
سىنجاڭ تەرجىمىلىكى

ئۆچۈرۈۋالغان بولسىمۇ، مەھبۇسلارنىڭ تېنى چۈچۈلىغا ئايلىنىپ بولغاندى. بىر - بىرىنىڭ ئۈستىگە يېقىلغان گەۋدىلەرنىڭ بېسىمى، پۈت - قولدىكى كىشەنلەنگەن توسالغۇسى بىلەن ئاستىدىكىلەرمۇ قىمىرلىيالماي كۆيۈپ چۈچۈلا بولۇپ كەتكەندى. پەقەت ئۆلۈكلەرنىڭ ئاستىدا كۆمۈلۈپ قېلىپ ئېسەن قالغان ئەخمەتجان قارى④، ھەسەن ئاخۇن⑤ قاتارلىق تۆت كىشى قۇتقۇزۇپ قېلىنغاندى.

بىچارە مەھبۇسلارنىڭ بۇ پاجىئەلىك ئەھۋالى ئىسيانچىلارغا، شۇنىڭدەك خەۋپ - خەتەرگە قارىماي تۇرمىدىكى قاياشلىرىنى يوقلاپ كەلگەن كىشىلەرگىمۇ قاتتىق تەسىر كۆرسەتتى. ئاز ئۆتمەي ئەتراپتىكى كىشىلەر توپ - توپ بولۇپ كېلىشكە باشلىدى.

ئۇلار ئازگالدىن ئۆلۈكلەرنى بىر - بىرلەپ تارتىپ ئالغاندا، جەسەتلەر كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەن بولۇپ، شىمالدىكى تۇمەن دەرياسى تەرەپتىن كېلىپ تۇرغان غۇر - غۇر شامال بىلەن كاۋاپ بولغان ئادەم گۆشىنىڭ ھىدى ئالەمنى بىر ئالغاندى.

بۇ پاجىئە توپلانغان ئىسيانچىلارغا ئاجايىپ ئەكس تەسىر كۆرسەتتى. ئۆزىنى خەلقچى دەپ ئاتىۋالغان ئىنسانلاردىن كەلگەن بۇ ۋەھشىيلىكنى كۆرگەنلەر ئۇلارغا قاتتىق لەنەت ياغدۇردى.

ئۇلۇك ئىگىلىرى قاياشلىرىنى تونۇيالمىدى. چۈنكى ھەممە ئەزا چۈچۈلىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت بەزى بەلگىلەرگىلا قاراپ قېرىنداشلىرىنى تونۇۋالىشاتتى.

يېقىنلىرى ئۆلگەن كىشىلەر تۇرمە كامېرلىرىغا كىرىپ كامېر تاملىرىغا چالما بىلەن يېزىلغان خەت، شېئىرلارنى ئوچراتتى. ئۇلارنى ئوقۇغاندا يۈرەكلىرى ئېرىپ سۇ بولۇپ كەتكەندەك بولاتتى. بولۇپمۇ يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ تامغا يازغان شېئىرلىرى كىشىلەرنىڭ دىلىنى قاتتىق ئەزگەندى.

ئەزگۈچىلەر ئالدىدا بويۇن ئەگمىدىم،
ئەگمىگىم مەن ئۆچۈن كاتتا نومۇس دەپ.
تارتسامۇ دەرت - ئەلەم تىزنى پۈكمىدىم،
يۈرمىدىم ئۆلۈمچۈن ھەرگىز ئەپسۇس يەپ.

چۈنكى مەن ھامان بىركۈنى ئۆلىمەن،
بۇ ئۆلۈم كۆتكەنتى نۇرغۇن ئەجداتىنى.
دېدىم مەن مەنمۇ ھەم بىرى بولىمەن،
كېتىمەن قالدۇرۇپ زوققا ئەۋلاتىنى.

مەن ئىدىم جاھاندا ئۇيغۇر ئەۋلادى،
قىلمايمەن پەخرىمنى شۇڭا دەپسەندە.
ساقلايدۇ شۇ شەرەپنى يۇرتنىڭ ئەۋارى⑥
مەرت كىشى نامەرتكە بولمايدۇ بەندە.
مەرتلەرچە كەلگەندە ئۆلۈم بۇ باشقا،
ۋاي دېمەك ئالەمدە نامەرتنىڭ ئىشى.
ئەگمەيدۇ بېلىنى يىگىت شۇڭلاشقا،
كەتسىمۇ ھەقچۈن سۆيۈملۈك بېشى.

يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ قاياشلىرى تۇرمىنىڭ ئازاد بولغانلىقىنى ئاڭلاپ شەھەر سىپىلىنىڭ بويلاپ ئېتىشماق بولۇۋاتقانلىقىغا قارىماي تۇرمە تەرەپكە قاراپ چاپتى. دەل شۇ چاغدا ئىسيانچىلار بىلەن يۈمىلاق شەھەر قەلئەسىدىكى ھۆكۈمەت قوشۇنلىرى قاتتىق ئېتىشىۋاتاتتى. ئوقلار ۋاشىلداپ باشلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ تۇراتتى. ئۇلار دالدىلاپ بويلاپ مېڭىپ تۇرمە ئىچىگە يېتىپ كەلدى-دە، ئازگالنىڭ قاشلىرىغا قاتار يانتۇزۇپ قويۇلغان قاپقارا جەسەتلەرنى ئاختۇرۇشتى. پەقەت يۈزىنىڭ ئۈزۈنچاقلىقى، گەۋدىسىنىڭ ئۈزۈنلۇقى، ئوستى چىشىنىڭ ئۆسكۈلەڭگۈلىكى بىلەن يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ جەسىتىنى تونۇشقاندا ئىسيانچىلار قوشۇنىدىكى بەزى جەڭچى ئۇنى باغرىغا باستى ۋە ئۇستازىم! دەپ توۋلىۋەتتى.

ئۇ جەڭچى بۇرۇن مەرھۇم يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئوقۇپ تەربىيىلەنگەن بولۇپ، ئۇنى بۇگۈن بۇ خىل دەھشەتلىك ئۆلۈم بىلەن كۆرۈپ كۆزلىرىدىن ياش مۇنچاقلاپ ئاققانىدى.

ئۇ ئەجەپ پەخىرلىك ئۆتتى دۇنيادىن،
ئاققۇزۇپ قېنىنى شانلىق «دەريا» دىن.
زالىملار قۇلىدا تۆكۈلدى قېنى،
ئايرىلدى تېنىدىن پولاتتەك جېنى.

تاتلداپ تەگكەندە ۋەھشىلەر ئوقى،
توختىدى ئېقىشتىن ھايات بۇلىقى.
يەتمىدى ھاياتتا ئىستەك - ئارمانغا،
شۇم پەلەك ئاقىۋەت سالدى ھىجرانغا.

يۇسۇپ ئەپەندىنىڭ تۇغقانلىرى تاۋۇتنى كۆتۈرۈپ تۇرمە لاگىرىدىن چىقىشتى-دە، شەھەر ئىچى تەرەپكە قايرىلدى. ئۇنىڭ تاۋۇتى ئالدىدا يۇسۇپ ئەپەندىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى بولمىغانلىقتىن، ئاسرىۋالغان سۆيۈملۈك بالىسى چوكىلات «ۋاي دادام» دەپ يىغلاپ مېڭىۋاتاتتى. بۇلار شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئەگمىسىدىن كىرىشىگە غەرب تەرەپتىن ۋاڭشىلداپ كەلگەن بىر ئوق چوكىلاتنىڭ مېڭىسىگە تەگدى-دە، يەرگە يىقىلدى. بۇنى كۆرگەن مۇھەممەت ئەمىن ئابدۇرەھىمى تاغىسىدىن ئايرىلغانلىقنىڭ ئۈستىگە تاغىسىنىڭ سۆيۈملۈك بالىسىدىنمۇ ئايرىلغانلىقى ئۈچۈن غەزەپلىك مۇشتىنى تۇگدى.

— ھۇ زالىملار! — دەپ ۋارقىرىغان بولسىمۇ چارە يوق ئىدى. سىپىل ئۈستىدىن يەنە كېلىدىغان خەۋپ ئۈنى باستى-دە، 12 ياشلىق چوكىلاتنى باغرىغا بېسىپ ئۆلۈكىنى ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى.

شېكىسپىرى ھاكىمىيىتى پەيدا قىلغان بۇ قانلىق تراگېدىيىلەر 20 ياشلىق مۇھەممەت ئىمىنگە قاتتىق تەسىر كۆرسەتكەچكە، ۋەھشىلەرگە چىن يۈرىكىدىن لەنەت ياغدۇراتتى. بۇ خىل غەزەپ - نەپرەت ئۇنىڭ ھاياتىغا ئۆزۈن كۈن كۆرسەتمىدى. تاغىسى يۇسۇپ ئەپەندىدىن كېيىن پەقەت ئۈچ يېرىم ئايلا ئۆمۈر كۆرۈپ، 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا مەشئۇلار تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، ياش ھاياتى تۇرمە دەھشىتىدە كۈلگە ئايلاندى. ئۇنىڭ ئانىسى زۆھرەخان ئاچا ئاكىسى يۇسۇپ ئەپەندىنىڭ پىراقىدا كۆيۈۋاتقاندا بىرگىنە سۆيۈملۈك ئوغلىدىنمۇ ئايرىلىپ، ئىككەيلەننىڭ پىراقىدا تولا يىغلاپ، ئۈزۈن ئۆتمەي ئالەمدىن ئۆتتى.

① تېرەكلىك — ھازىرقى قەشقەر شەھەر يارباغ «سەمەن يولى» ۋىلايەتلىك ئېلېكتر سايمانلىرى شىركىتى جايلاشقان ئورۇن. 1960 - يىللارغىچە بۇ جاي شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى، پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئورنى قىلىنغان.
② سەڭگى — تاش، بۇ يەردە قەبرىگە قويۇلغان تاش كۆزەگە تۇتۇلىدۇ.
③ مەھزۇن — قايغۇ، قايغۇرۇش.
④ ئەخمەتجان قارى — نوبەشى مەكتەپنىڭ دىن دەرسى ئوقۇتقۇچىسى، قەشقەر شەھەر ئېگىز ئېرىق بېشىدىن.
⑤ ھەسەن ئاخۇن — نوبەشى مەكتەپ لاۋازىمەتچىسى، قەشقەر شامالباغ يېزىسىدىن
⑥ ئەۋزار — يەككە - يىگانە

تەھرىرلىگۈچى: ئابلىز ئورخۇن

(بېشى 3 - بەتتە)

ئائىت مول ماتېرىياللار ساقلانغان. «توققۇز ئىقلىم تەزكىرىسى»، «خەننامە. ئاستىرونومىيە تەزكىرىسى»، «مەۋجۇداتلار تەزكىرىسى»، «يېڭى تاڭنامە. جۇغرافىيە تەزكىرىسى» قاتارلىقلاردا مەخسۇس تەبىئىي پەنگە ئائىت ماتېرىياللار ۋە مەلۇماتلار خاتىرىلەنگەن. ھازىرقى زامان تەبىئىي پەنلىرى جەھەتتە ئاددىيلا خاتىرىلەر بىلەن قانائەت ھاسىل قىلغىلى بولمايدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن تەبىئەت دۇنياسىدىكى ماددىي جىسىملارنىڭ ھالىتى، تۈزۈلۈشى، خۇسۇسىيىتى ۋە ھەرىكەت قانۇنىيىتىنى تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ جەھەتتىكى ماتېرىياللارنى توپلاش، رەتلەش ۋە پەرق ئېتىش ئۈچۈن تەبىئىي پەننىڭ ھەرقايسى مەخسۇس ساھەلىرىگە دائىر بىلىملەرنى ئىگىلەشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ، تەزكىرىچىلىكنىڭ تەتقىقات دائىرىسىنى تەبىئىي پەن ساھەسىگە كېڭەيتىشكە تۈرتكە بولىدۇ.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تەزكىرىچىلىك بىلەن تۈرلۈك پەنلەرنىڭ مۇناسىۋىتىدىن تۆۋەندىكىلەرنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ: 1) تەزكىرىچىلىك بىلەن تۈرلۈك پەنلەر ئوتتۇرىسىدا زىچ باغلىنىش بار. ئۇلار بىر بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، بىر بىرىنى تولۇقلايدۇ ۋە بىر - بىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. 2) تەزكىرىچىلىكتە يېڭىچە تۈزۈلگەن تەزكىرىلەرگە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن، ھەرقايسى پەنلەرنىڭ تەرەققىياتىغا دائىر يېڭى ئەھۋاللارنى بىلىش، يېڭى ماتېرىياللارنى توپلاش، يېڭى كۆزقاراشلارنى قوللىنىش ۋە يېڭى مەسىلىلەرنى بىرتەرەپ قىلىش لازىم.

تەھرىرلىگۈچى: ئابدۇرۇپ ئېلى